

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВ УКРАЇНИ

Стаття присвячена дослідженню особливостей фінансової стійкості банку та можливих шляхів її підвищення в Україні. Проведено порівняння понять «надійність», «стійкість», «стабільність» та «фінансова стійкість» банку. Визначено чинники впливу на фінансову стійкість банківських установ.

The article is intended to introduce the financial stability features of a bank and the possible ways of its development in Ukraine. The definitions “reliability”, “stability” and “financial stability” of the bank are compared. This paper offers the research results of the influence factors on the bank financial stability

Постановка проблеми у загальному вигляді. Проблема забезпечення та зміцнення фінансової стійкості банків не породжена сьогоденням, вона має корені й у минулому, є складною та до кінця не розв’язаною. Вона існує у розвинених країнах ринкового типу та набула загальнонаціонального значення і для України, що значною мірою зумовлено специфікою розвитку вітчизняних банків. Така специфіка полягає, зокрема, в орієнтації банківських установ на порівняно короткий період діяльності, необхідності працювати в умовах підвищеного ризику, який пов’язаний з економічною та політичною нестабільністю у країні. Тому ефективне управління та забезпечення фінансової стійкості має бути основним стратегічним завданням кожного українського банку.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Одним із головних факторів розвитку економіки України впровадження інвестиційних програм є банківська система взагалі та банки другого рівня зокрема. Важливою якісною характеристикою банківської системи має бути її стійкість, проблеми регулювання якої в останні роки відображені в цілому ряді фундаментальних робіт провідних учених і фахівців, в яких розроблено теоретичні основи та практичні рекомендації щодо їх вирішення [1-6]. Однак, ці проблеми настільки складні та багатогранні, що не всі з них достатньо глибоко вивчено. Однією з таких проблем є управління внутрішніми ризиками банку. Рекомендації в цій сфері мають вагомое значення – їхня реалізація дозволить підвищити ефективність діяльності банків та, в свою чергу, надати клієнтам нові можливості задоволення своїх потреб на ринку банківських послуг.

Виділення невирішеної раніше частин загальної проблеми. На сьогодні важливе не тільки швидке зростання активів, а й зміцнення фінансової стійкості банку, його наміри залишатися на ринку довго. Над розв’язанням окремих аспектів формування та управління фінансовою стійкістю працюють науковці різних країн, в тому числі й в Україні, а саме: Дж. Синки, П.С. Роуз, О. Бліндюк, І.М. Васькович, А.П. Вожжов, В. Вітлінський, Л.В. Давыдова, В.М. Кочетков, С.В. Кулькова, Р.П. Панова, О. Пернарівський, А.Ю. Петров Л.О. Примостка та інші вчені [7-17]. Проте слід відмітити, що системні наукові розробки даної проблеми потребують доопрацювання в умовах регулювання сталого розвитку банківської системи в умовах глобалізації. Особливості фінансової стійкості банківської установи вимагають системного вивчення та дослідження, що обумовлює актуальність вибраної теми нашої роботи.

Постановка завдання. Метою роботи є проведення досліджень стосовно визначення складових фінансової стійкості банку та можливих шляхів її управління в Україні. Досягнення поставленої мети зумовлює вирішення наступних завдань, а саме:

- провести порівняння визначення понять «надійність», «стійкість», «стабільність» та «фінансова стійкість» банку;
- визначити чинники впливу на фінансову стійкість банківських установ;
- дослідити питання щодо визначення та управління ризиками капітальної та ресурсної стійкості банку;

- сформулювати висновки та напрямки подальшої роботи українських банків щодо підвищення їхньої стійкості до фінансових криз.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз наукових розробок щодо діяльності банків та ознак, які її характеризують, дає змогу зазначити, що у банківській практиці ототожнюються фінансові категорії «надійність», «стабільність», «стійкість» та розглядаються одна через іншу [18, с. 13; 19, с. 13; 20, с. 26; 16, с. 276]. Оскільки чіткого обґрунтування, розподілу, схеми взаємозв'язку між цими категоріями не надано, пропонуємо наступну схему щодо визначення складових стійкості банку (рис. 1).

Рис. 1. Складові стійкості банку

Згідно праць сучасних фахівців-економістів *сутність фінансової стійкості*, визначається декілька напрямками, відповідно яких до вона розглядається як:

- відповідність сукупності оптимальних значень певних фінансових показників, що характеризують окремі аспекти фінансового стану банку [1; 21];

- динамічну категорію «системи трансформації ресурсів та ризиків» повноцінно виконувати свої функції, витримуючи вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища [1, с. 142; 22, с. 33];

- складову загальної стійкості банку, до якої, окрім фінансової стійкості, введено капітальну, стійкість ресурсної бази, комерційну та організаційно-структурну стійкість [23]. Зокрема, капітальну стійкість вважають базовою у забезпеченні загальної стійкості.

Таким чином, під стійкістю банку розуміють системну якісну характеристику стану банку, що обумовлена дотриманням збалансованості, взаємозв'язку і взаємного узгодження складових елементів: фінансових (власного капіталу, активів та зобов'язань, ліквідності, платоспроможності, прибутковості, ризиків) й організаційних компонентів (організаційна структура, кадровий потенціал, інформаційні технології та рівень контролю і

банківської безпеки), котрий відображає здатність витримувати непередбачені втрати й забезпечує досягнення тактичних і стратегічних цілей та високі результати функціонування.

Далі, на наш погляд, доцільно більш детально розглянути внутрішні фактори впливу на фінансову стійкість, зокрема на стійкість капітальної та ресурсної та бази, оскільки саме на них банк може впливати.

Стійкість капітальної бази. Сукупність внесених засновниками та акціонерами власних коштів становить капітал банку. Обсяг зазначених коштів зростає у результаті ефективної банківської діяльності в процесі капіталізації прибутку, а також за рахунок додаткових внесків учасників банку (кредитно-інвестиційна, емісійна та фондова політика банку).

Органи державного регулювання використовують капітал як принциповий регулятор діяльності банку в довгостроковій перспективі, за допомогою якого банку диктуються норми економічної поведінки відповідно до постанови Правління НБУ «Про підходи до впровадження Базеля-II» [24]. Основною метою другої Базельської угоди є перетворення порядку оцінки капіталу на надчутливий до ризику процес, що, з одного боку, сприятиме формуванню оптимального розміру капіталу, а з іншого – зниженню чутливості банку до ризиків (рис. 1).

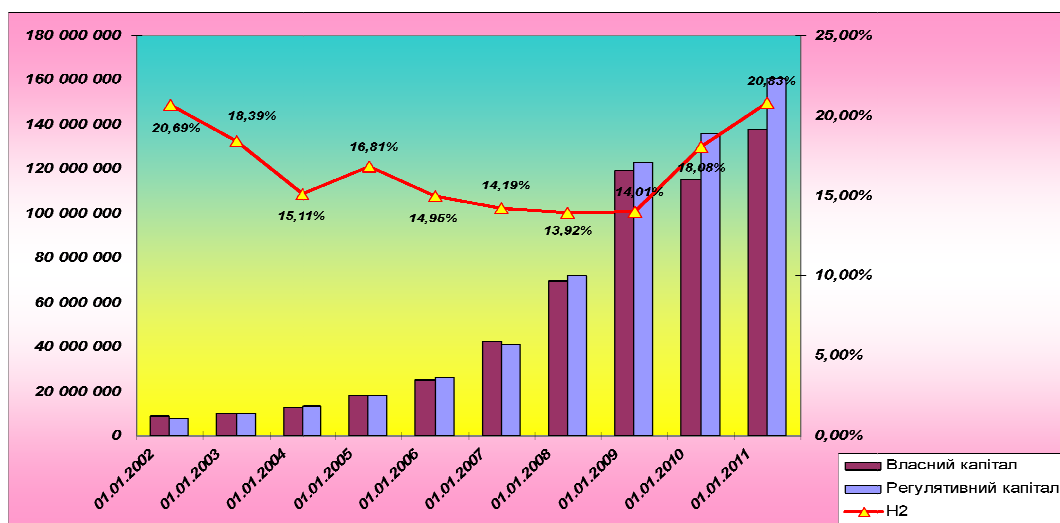

Рис. 1. Рівень капіталізації банківської системи України за 2002-2010 рр. [25]

Згідно рисунку, дотримання вимог достатності капіталу українськими банками (показник адекватності регулятивного капіталу) за останні 5 років в цілому по банківській системі мав нестабільну динаміку. За станом на 01.01.2011р. норматив Н2 в цілому по банківській системі вдвічі перевищував граничне значення – 20,83% (при нормативному значенні – не менше 10%). Високе значення нормативу Н2 обумовлене неврахуванням в Україні при розрахунку нормативу адекватності регулятивного капіталу *ринкового та операційного ризику*, як це передбачено рекомендаціями Базельського комітету.

Стійкість ресурсної бази – це важлива складова фінансової стійкості банку. Вона охоплює такі аспекти: залежність діяльності банку від стану економіки країни в цілому; контроль галузевих (відомчих) фінансових потоків; ступінь інтегрованості у систему міжбанківських відносин; зміст і рівень співробітництва банку із суб'єктами ринкової інфраструктури (банками, клієнтами тощо); обслуговування коштів бюджету; стабільність поповнення ресурсної бази банку; концентрація вкладів фізичних осіб у загальному обсязі пасивів банку тощо [26, с. 202] (рис. 2).

Важливе значення, на наш погляд, в умовах виходу з фінансової кризи, мають ризики, які пов'язані з депозитними операціями, що, у свою чергу, є головним джерелом банківських ресурсів і визначають можливості банку щодо нарощування обсягів кредитно-інвестиційних вкладень.

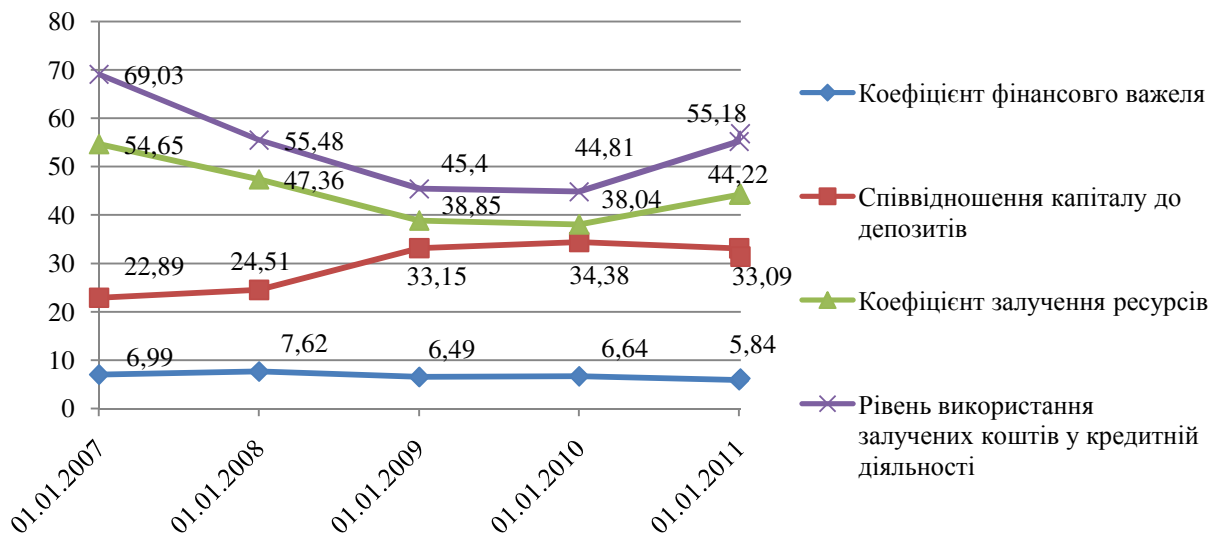

Рис. 2. Динаміка показників капітальної стійкості та ділової активності банків України за 2006-2010 рр. [28]

Стійке зростання депозитної бази має велике значення й для забезпечення ліквідності банківської установи. Однак, стабільність депозитної бази досить умовна, тому що на її формування впливають зовнішні та внутрішні чинники, такі як: економічні, політичні кризи, недолік організації роботи всередині самого банку тощо.

Найдоступнішим із інструментів капіталізації грошових заощаджень для вкладників є депозити. Відносини, що виникають між вкладником і банком, регламентовані Положенням «Про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами», затвердженим Постановою Правління НБУ від 03.12.2003 г. № 516 [27]

Але вкладники можуть зіштовхнутися з депозитним ризиком, який представляє собою можливість повного (часткового) або несвоєчасного неповернення вкладів повернення, що може бути викликано банкрутством банку чи іншими причинами. Таким чином, з *позиції клієнта депозитний ризик* – це ризик втрати вкладником своїх заощаджень. У той же час депозити є єдиним інвестиційним інструментом, що захищений державою, тобто в даний момент створена та діє система гарантування вкладів.

Однією з причин, коли в банку виникає найбільший попит на ліквідні кошти, є депозитний ризик. У цьому випадку відбувається дисбаланс грошових потоків, викликаний дефіцитом коштів. Це підкреслює причинно-наслідковий зв'язок між *депозитним ризиком банку та ризиком ліквідності*.

Наслідки депозитних ризиків носять руйнівний характер для банківської системи, що особливо відстежується в кризові періоди, коли спостерігається значний відтік вкладів і скорочення кредитно-інвестиційного потенціалу банків країни (рис. 3).

До основних чинників виникнення депозитного ризику відносять:

- *зовнішні*: економічна та політична нестабільність; форс-мажорні обставини; неефективна система гарантування вкладів; законодавчі зміни, посилення конкуренції; зміна кон'юнктури ринку; нестабільність соціальних умов; зниження довіри до банків; негативна інформаційна компанія по відношенню до банку;

- *внутрішні*: фінансові проблеми у банку; операційно-технологічні причини (збої у роботі комп'ютерних систем, їх поломка, моральний знос); недостатня кваліфікація та некомпетентність працівників і керівництва; недостатність фінансового інжинірингу; зниження якості обслуговування клієнтів; погіршення якості та асортименту послуг; помилки в прийнятті рішень, відсутність, неточність інформації в банку, асиметрична (неповна) інформація; особистість співробітника, що працює з клієнтом – операційні ризики.

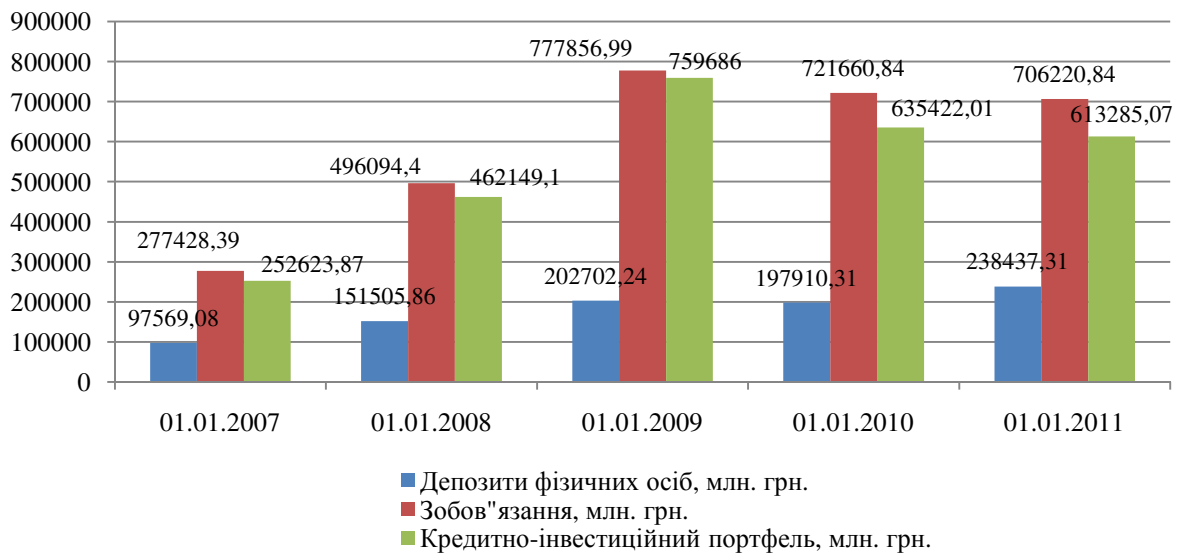

Рис. 3. Основні показники розвитку банківської системи України за 2006-2010 рр.

Таким чином, депозитний ризик стосовно банку пов'язаний з погіршенням фінансового стану економіки в цілому (ризик країни), клієнта або банківської установи, що призводить до непередбаченого зменшення ресурсної бази останнього. *Ризик проявляється при:*

- невизначеності щодо переведення розрахункового або поточного рахунку клієнта в інший банк;
- масовому закритті або достроковому вилученні вкладів – втрата коштів клієнтів, що змушує банківські установи проводити значну маркетингову роботу щодо залучення різного роду ресурсів.

Висновки і перспективи подальших розробок. Згідно вище наведеного матеріалу, ми можемо зробити наступні висновки.

1. Ринкова категорія «*фінансова стійкість банку*» відображає фінансовий стан банківської установи в існуючому середовищі. Звідси можна виділити основні параметри фінансової стійкості банку: *соціально-політична ситуація в країні, її загальноекономічний стан, стан фінансового ринку, внутрішня стійкість банку, що вважаються загальними для всіх банків й істотно впливають на досягнення ними стану фінансової стійкості.*

2. Фінансова стійкість забезпечується, перш за все, внутрішніми характеристиками банку. Завдяки якій забезпечується життєздатність та стабільний розвиток банку в межах відповідно до обраної стратегії в умовах конкурентного ринку (рис. 3).

3. Визначальними поняттями фінансової стійкості банку є «ліквідність» (стійкість ресурсної бази) і «платоспроможність» (капітальна стійкість).

4. Загальноекономічна стійкість банку, зокрема фінансова, забезпечується урівноваженим й збалансованим зростанням основних позитивних параметрів (статутного капіталу, резервів, активів, рівня ліквідності, платоспроможності та прибутковості) й зниженням негативних параметрів (ризикованості, неякісних проблемних активів, невірноваженості між активами й пасивами) відповідно до визначених тактичних та стратегічних цілей функціонування банків якої установи.

5. Не врахування таких ризиків як ринковий та операційний при розрахунку нормативу Н2 не дозволяє об'єктивно оцінити достатність капіталу для забезпечення стабільного розвитку українських банків та їхньої стійкості щодо фінансових криз. У зв'язку з цим особливого значення набуває прискорення впровадження нововведень Базельського комітету з банківського нагляду, передбачених Базелем III.

6. З боку Національного банку України не розроблено нормативні документи, які б відображали, наприклад, сутність, особливості оцінки депозитних ризиків банків, як це

зроблено для кредитного, процентного, валютного, ринкового, операційно-технологічного, юридичного, стратегічного ризиків, ризику ліквідності та ризику репутації [29].

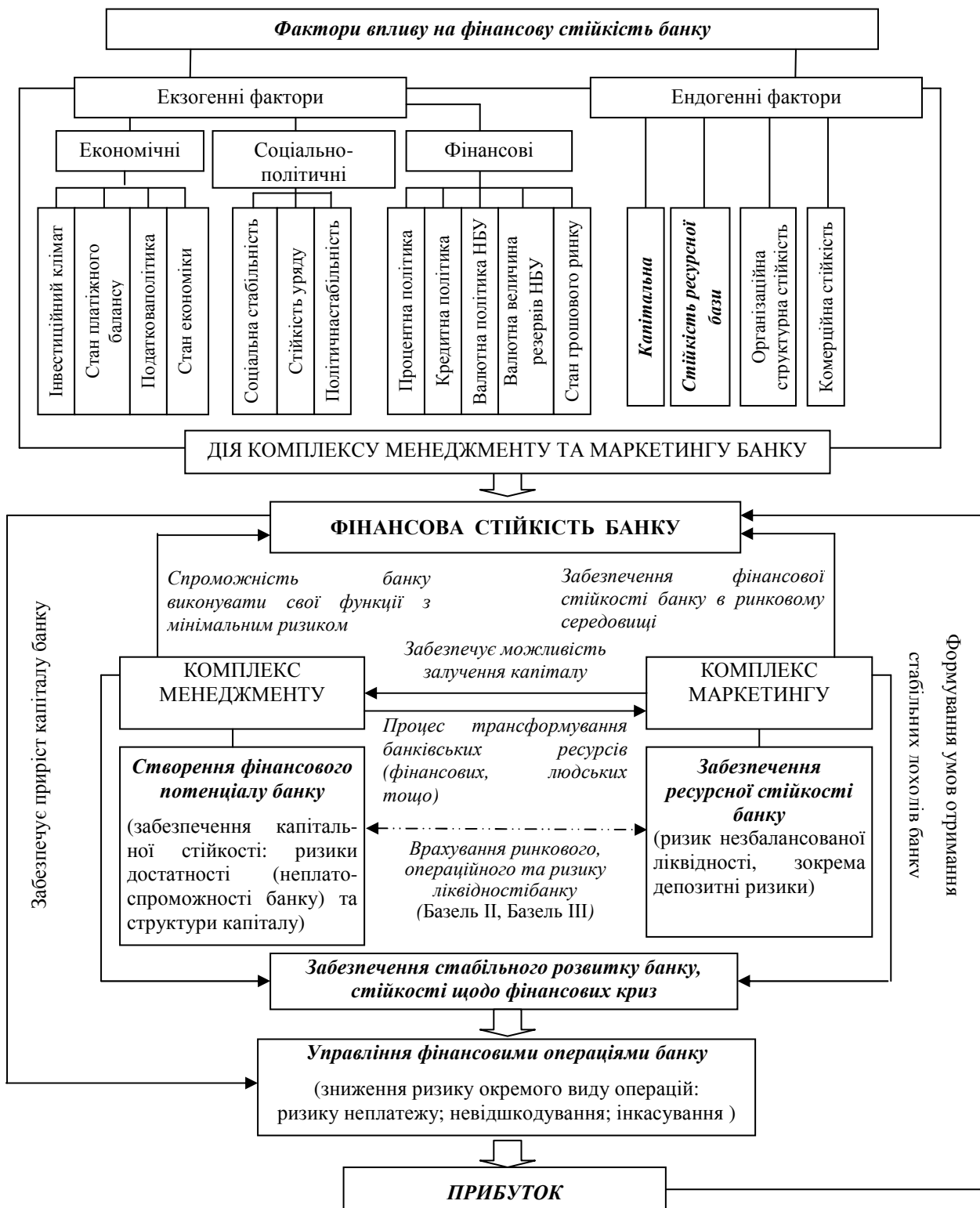

Рис. 4. Забезпечення фінансової стійкості банку

7. Завжди є ризик, який не підлягає страхуванню – невизначеність, перед якою опиняються відповідальні особи банків. І замість максимального збільшення прибутків в умовах сталого розвитку української банківської системи в умовах глобалізації, на наш погляд, банківські установи повинні приймати рішення щодо виявлення, класифікації, оцінки,

ранжування та відбору, розробки заходів щодо запобігання чи обмеження, оцінки економічної ефективності управління ризиками, щоб з настанням найгірших подій вижити.

Література

1. Вовчак О.Д., Руцишин Н.М. Банківська справа [навч. посіб.] /О.Д. Вовчак, Н.М.Руцишин. – Львів: «Новий світ-2000», 2008. –512 с.
2. Дзюблюк О.В., Михайлик Р.В. Фінансова стійкість банків як основа ефективного функціонування кредитної системи: [монографія] /О.В.Дзюблюк. – Тернопіль, 2009. – 257 с.
3. Кузнєцова Л.В. Теоретико-методологічні засади фінансової діяльності банку: [монографія] /Л.В. Кузнєцова. –Одеса: Видавництво «Атлант», 2009. – 324 с.
4. Сало І.В., Криклій О.А. Фінансовий менеджмент банку [навч. посіб.] /І.В. Сало, О.А. Криклій. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2007. –314 с.
5. Стельмах В.С., Міщенко В.І., Крилова В.В. Ліквідність банку: окремі аспекти управління та світовий досвід регулювання і нагляду [наук.-аналіт. матер] /В.С. Стельмах, В.І. Міщенко, В.В. Крилова. – Вип. 11. – К. Національний банк України. Центр наукових досліджень, 2008. –286 с.
6. Інвестиційна активність вітчизняних банків та перспективи підвищення /Н.А. Ясинська, А.В. Кортельова. – [Електронний ресурс]. – Доступ у режимі: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vnulp/Ekonomika/2010_684/70.pdf
7. Синки Дж. Управление финансами в коммерческих банках /Дж. Синки [пер. с англ.]. – М.: Сатталуха, 1994. –820 с.
8. Роуз Питер С. Банковский менеджмент /Питнер С. Роуз [пер. с англ.]. – М.: Дело, 1997. – 786 с.
9. Панова Р.П. Анализ финансового состояния коммерческого банка. – М.: Финансы и статистика. – 1996. –с. 13
10. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент банку [навч. посіб] /Л.О. Примостка. – К.: КНЕУ, 1999. – 280 с.
11. Фінансова стійкість як системна характеристика комерційного банку /В. Вітлінський, О. Пернарівський //Банківська справа. 2000. – 6. – с. 48-51.
12. Кочетков В.М. Організація управління фінансовою стійкістю банку в ринкових умовах : [монографія] / В. М. Кочетков. — К. : Вид-во Європейського університету, 2003. — 300 с.
13. Бліндюк О. Надійність комерційного банку і фактори, що її визначають / О.Бліндюк // Все про бухгалтерський облік. – 2003. – № 11 (799). – С. 13–16.
14. Васькович І. М. Деякі аспекти фінансової стійкості комерційного банку / І. М. Васькович // Формування ринкових відносин в Україні. – 2004. – № 2 (33). – С. 40–43
15. Давыдова Л.В., Кулькова С.В. Теоретические аспекты проблемы финансовой стабильности коммерческих банков / Л. В. Давыдова, С. В.Кулькова // Финансы и кредит. – 2005. – № 2 (170). – С. 2–5.
16. Вожжов А.П. Процессы трансформации банковских ресурсов [моногр.] /А.П. Вожжов. –Севастополь: Изд-во СевНТУ, 2006. –339 с.
17. Петров А.Ю., Петрова В.И. Комплексный анализ финансовой деятельности банка /А.Ю. Петров, В.И. Петрова. – М.: Финансы и статистика, 2007. – 560 с.
18. Коваль В. М. Надійність і стійкість комерційного банку: оцінка тарегулювання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.04.01 “Фінанси, грошовий обіг і кредит” / В. М. Коваль.– К., 2001.– 17 с
19. Коваль В. М. Надійність і стійкість комерційного банку: оцінка тарегулювання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.04.01 “Фінанси, грошовий обіг і кредит” / В. М. Коваль.– К., 2001.– 17 с
20. Версаль Н. І. Олексієнко С. М. Кредитні ризики як важлива складова ризиків банківської діяльності / Н. І. Версаль, С. М. Олексієнко // Фінанси України. – 2002. – № 8. – С. 86–95.

21. Склеповий Є. В. Складові стійкості комерційного банку / Є. В. Склеповий // Банківська справа. – 2002. – № 5. – С. 138–142
22. Кочетков В. М. Методологічні аспекти визначення фінансової стійкості комерційного банку / В. М. Кочетков // Стратегія економічного розвитку України: наук. зб. — Вип. 4. — К. : КНЕУ, 2001. — С. 293—300.
23. Антропов Д. Л. Интегрированный риск-менеджмент в системе управления банком / Д. Л. Антропов // Деньги и кредит. – 2005. – № 1. – С. 33–37.
24. Кротюк В., Куценко О. Базель – II : нова концептуальна редакція Базельської угоди про капітал / В. Кротюк, О. Куценко // Вісник Національного банку України. – 2006. – № 3. – С. 2–6.
25. Офіційний сайт Національного банку України. [Електронний ресурс]. – Доступ у режимі: <http://www.bank.gov.ua>
26. Завадська Д.В. Маркетинг у банку: теорія та методологія [моногр.] / [Д.В. Завадська, Л.В. Жердецька, Л.В. Кузнецова]. – Одеса: Вид-во «Атлант», 2010. – 717 с.
27. Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами. Постанова Правління Національного банку України від 03.12.2003 р. № 516. – [Електронний ресурс]– Доступ у режимі: <http://www.kiev.liga.ua>
28. Офіційний сайт Асоціації Українських банків. Аналітика. – [Електронний ресурс]. – Доступ у режимі: http://aub.org.ua/index.php?option=com_arhive_docs&show=1&menu=104&Itemid=112
29. Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків». Постанова Правління Національного банку України від 15.03.2004 р. № 104. – [Електронний ресурс]. – Доступу режимі: <http://www.kiev.liga.ua>
30. Коротюк В. Базель-II: розрахунок мінімально необхідної величини капіталу згідно з Першою компонентою / В. Коротюк, О. Куценко // Вісник НБУ. – 2006. – №7. – С. 2-7
31. Chandan S. What you need to know about Basel III. – [Електронний ресурс]– Доступ у режимі: <http://www.bit.ly/90fpjg>